

figyelembe vételével, 86 fős minta alapján próbálja megrajzolni. Az elkészerítően szegényes adatbázis szerint a kézművesség alig haladta meg a falusi szintet ezekben a „koronavárosokban”. Az itteni gazdasági elit sem közülük, hanem a környékről beköltözött nemesek és a sókamara alkalmazásában álló deákok közül került ki, akik igen aktívnak bizonyultak az ingatlanszerzésben (ház, malom, szőlő). Ehhez képest e két réteg tagjai furcsamód nem érdeklődtek a magisztrátusi tisztségek iránt, amit a szerző megalapozottan tulajdonít a sókamarai szolgálat jóval nagyobb presztízsének e vidékies városok vezetéséhez képest.

Az értekezés végén, mintegy a „koronavárosok” ellenpontjaként a hatodik mezőváros, a köznemesi birtokközpont jellegzetességeit mutató Úrmező helyzetét villantja fel, melyet ugyan csak 1516-tól neveznek *oppidum*nak, de már korábban országos vásártartási jogot szerzett. A két városfejlődési út részletes összevetését azonban itt is adathiány akadályozza meg.

Ha megkíséreljük összefoglalni a szerző álláspontját, azt mondhatjuk, hogy a máramarosi városfejlődésben három tényező játszott fontos szerepet: a *hospesek*, akik 1329-ben sikerrel esz-közölték ki kiváltságaikat az uralkodónál; a királyi birtoklás, mely mindvégig tágabb fejlődési lehetőséget biztosított az öt mezőváros önkormányzata számára, végül pedig a sóbányászat mint a helyi gazdaság motorja. Ezeknek híján a mostoha földrajzi lehetőségekkel és szerény kézművességgel bíró települések aligha maradtak volna meg a városias helyek sorában. Sőt a három tényező talán visszavezethető az egyikre: ti. a sóra, mely a *hospeseket* idecsalogatta, és amely a királyi hatalmat érdekeltté tette abban, hogy ragaszkodjon a térség birtoklásához. Hérodotoszt parafrazálva azt mondhatjuk tehát, hogy az öt „koronaváros” a só ajándéka.

Hegyí Géza

Kálvin-kiadások a kora újkori Erdélyben

Ősz Sándor Előd: *Bibliotheca Calviniana Transylvanica. Kora újkori Kálvin-kiadások Erdélyben. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Erdélyi Református Egyházkerület, Kvár 2014. 500 old.*

Az alábbiakban egy új típusú forráskiadványt kívánunk bemutatni, amely remélhetőleg további kutatókat ösztönöz arra, hogy a kötetben felvázolt irányt követve hasonló kiadványokat bocsássanak közre, lehetőséget teremtve ezáltal kutatási eredményeik összehasonlítására és szélesebb körben való értelmezésére. Ez a kiadvány ugyanakkor új lehetőséget teremt az olvasmánytörténet kutatásában.

Ősz Sándor Előd egyháztörténész, levéltáros már eddig is több forráskiadvánnyal, történeti névtárak, zsinati végzések közzétételével gazdagította az erdélyi református egyháztörténet irodalmát, megkönnyítve velük a kutatók munkáját. Most kiadott munkája érdeklődésének egy másik irányát mutatja: könyvkatalógust készített. A *Bibliotheca Calviniana Transylvanica* az Erdélyi Református Egyháztörténeti

Füzetek sorozatának huszonegyedik köteteként jelent meg az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Erdélyi Református Egyházkerület közös kiadásában. 2009 és 2014 között tartották a Kálvin-émlékeket, ezekhez kapcsolódik Ősz Sándor Előd legújabb könyve is. Hasonló kezdeményezésre volt már példa évekkel ezelőtt is. Buzogány Dezső Philipp Melancthon, míg Juhász István Heinrich Bullinger műveit kívánta számba venni. Kutatásaik eredménye azonban eddig nem látott nyomdafestéket. A kutatás ötletét a Rodolphe Peter és Jean-François Gilmont szerkesztésében megjelent *Bibliotheca Calviniana*, Kálvin 16. században megjelent műveinek a katalógusa adta. Szerzőnk módosított ezen a felfogáson, a vizsgált földrajzi térséget az erdélyi és partiumi könyvtárakra szűkítette, az időkorlátot pedig kitolta a 17. századra

is. Összesen harminchét könyvtár állományát átvizsgálva vette számba Kálvin kora újkori kiadásait. Ebben a formában tehát a kötet túlmutat a hagyományos könyvkatalógusokon, hisz azok többnyire egy adott gyűjtemény könyveit veszik számba, míg az általunk ismertetett katalógus az olvasmánytörténetnek vált egy új forrásává. Az irodalomtörténészeknek, egyháztörténészeknek és teológusoknak arra nyújt lehetőséget, hogy tanulmányozhassák, miként hatottak Kálvin tanításai egy adott személy munkásságára, életútjára. A széljegyzetek vizsgálata további eredményekkel szolgálhat. Tágabb értelemben azonban Ősz Sándor Előd könyve az egyháztörténet kutatás új irányvonalát követi. Az utóbbi évtizedben ugyanis többen próbálták Kálvin szerepét újraértelmezni a magyar reformációban ama törekvés jegyében, hogy a protestáns egyháztörténet levetkőzze az évszázadok alatt rárakódott kliséket, téveszméket, s a kutatásnak az eddigi forrásokat újraértelmezve új irányt szabni.

A bevezető tanulmány magyar, román és német nyelven íródott, lehetővé téve, hogy szélesebb olvasóközönséghez jusson el. A tudományos igényességgel íródott bevezető úgy olvasmányos, hogy közben a lehető legtöbb információt, illetve következtetést bocsátja közre az erdélyi könyvtárakban található kora újkori Kálvin-kiadásokról. A kötet nagy előnye, ami a hagyományos könyvkatalógusokon túl is mutat, hogy azonosította a könyvtulajdonosokat, s rövid életrajzokat is mellékelte a jegyzetekben. A közel kilencszáz *possessor* közül mintegy hétszázat sikerült azonosítani és felvázolni fontosabb életrajzi adataikat. Ezáltal a katalógus egyfajta életrajzi lexikonként is szolgál. Ezek a bejegyzések sok esetben eddig ismeretlen, új információt szolgáltattak egy adott személy életével kapcsolatban. Így számba vehetjük Kálvin erdélyi olvasóit és azt is, hogy művei mikor kerültek a Kárpát-medencébe. A *possessorok* vizsgálata során kiderült, hogy a hétszáz könyvtulajdonos közül hatszázhusz a történelmi Magyarországhoz köthető. A *supralibrosok*at nem csupán közli, hanem a lehetséges feloldásaikat is jelöli. Száztizenhat *supralibros* közül kilencvenkettőt sikerült azonosítania, lehetőséget adva az azonos monogramok feloldására és eddig ismeretlen könyvtulajdonosok számbavételére.

A szerző külön elemzi a tulajdonosok származását és foglalkozását. Mindez segítette abban, hogy a kutatás kezdetekor támasztott előfeltételezéseket árnyalja, illetve módosítsa. A szerző rájött arra, hogy Kálvin műveit nem csupán reformátusok olvasták, hanem más felekezetűek könyvtárában is gyakran előfordult. Ehhez a 16–18. századi könyvjegyzékeket is felhasználta. A jegyzékeken szereplő könyvek egy része mára ugyan megsemmisült, de a könyvjegyzékek alapján képet kaphatunk arról, hogy mely kötetek voltak meg már a kora újkorban is. A könyvtulajdonosok között olyan neveket is találunk, mint Szenci Molnár Albert, Tofeus Mihály vagy Szatmári Pap Mihály.

A katalógusban szereplő Kálvin-műveket négy csoportba osztotta a katalógus szerzője: institúciók, bibliamagyarázatok, kisebb munkák és magyar fordítások. A katalógus könyvészeti és példányleírásból tevődik össze. A rövidített címleírást követik az impresszumadatok és a kolláció. Ezután a könyv egyedi azonosítóit sorolja fel, a kötetet, a *possessorok*at, a lapszéli bejegyzéseket, a kötet leelőhelyét és bibliográfiai hivatkozásait. Kolligátumok esetében, amennyiben Kálvin több munkáját kötötték egybe, az egyes darabok külön tételként szerepelnek a katalógusban. Más szerzők művei a leírás végén találhatóak. A katalógusban 296 kötet leírása szerepel. A kötet végén cím-, leelőhely-, *supralibros*-, továbbá személy- és helynévmutató segíti a könnyebb eligazodást.

A kötetben szereplő könyve közül néhányat fizikai valójában is láthatott a nagyközönség. 2014 október végén kiállítással egybekötött könyvbemutatót tartottak a Román Akadémia Kolozsvári Fiókjának Könyvtárában *Kálvin erdélyi olvasói* címmel. Három nagy gyűjtemény, a Román Akadémia Kolozsvári Fiókjának Könyvtára, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtára és a Nagyenyedi Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár kora újkori Kálvin-kiadásából nyílt kiállítás. A kötetet Monok István, a Magyar Tudományos Akadémiai Könyvtár és Információs Központ főigazgatója méltatta.

Elmondhatjuk tehát, hogy Ősz Sándor Előd munkája példaértékű, és új irányvonalat mutat az olvasmánytörténetben és a református

egyház történetben egyaránt. Érdeemes volna ezt a kutatást kiterjeszteni az egész Kárpát-medencére, így teljes képet kaphatnánk Kálvin műveinek megoszlásáról és olvasóiról. Ugyanakkor más

reformátorok műveinek feldolgozásával összehasonlító képet kaphatnánk a reformáció irodalmának magyar recepciójáról.

Gordán Edina

Forráskiadvány az elfelejtett Vécseyekről

A szatmári Vécseyek a 19-20. században. A kötetet szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Zsoldos Ildikó. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza 2011. 460. old.

Közép-Európa, ezen belül a történelmi Magyarország 19–20. századi történetében a történészek eltérő véleményétől, ízlésétől függetlenül rendkívül fontos szerepet játszik az a társadalmi csoport, amelyet leegyszerűsítve arisztokrácia gyűjtőfogalommal látunk el. Persze ez az elit nem egységes, gyakran változik a történelmi múlt nagysága, ragyogása, ezzel együtt befolyási lehetősége is az adott korban.

Zsoldos Ildikó a mentalitástörténelem azon különleges fajtájával foglalkozik, amelynek kutatási központjában célzottan a magyarországi arisztokrata-családok állnak, ezen belül jelen esetben a szatmári Vécseyek. Ahogy a szerző fogalmaz: „...ennek az uralkodóhoz hű családnak a példáján keresztül megvilágítani az arisztokrácia 19–20. századi társasági életét, a főúri familiák házasságok révén való összefonódását, világnézetét, a szűkebb és tágabb családon belüli kapcsolati hálóikat, gondolkodásmódjukat, értékrendjüket, az országos és lokális politikáról való vélekedésüket, szórakozási lehetőségeiket”.

Az 1692-ben bárói rangra emelt Vécsey család szatmári ágáról a magyar történettudomány idáig viszonylag keveset tudott, pedig ez az országos politikában is jelen lévő mágnáscsalád a történelmi Szatmár vármegye második legtekintélyesebb familiájának számított a „hosszú” 19. században. A magyarországi történészek elsőként Kiss András történész-levéltárosnak a X. Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyvben megjelent, A Kolozsvári Állami Levéltár Szatmár vármegyére vonatkozó iratai című tanulmányából tájékozódhattak a család sárközújlaki archívumának sorsáról. A második világháború

végéig a szatmári Vécseyek uradalmi központjában őrzött, 1944 utolsó hónapjaiban szétdőlt iratok az Erdélyi Múzeum Egyesület levéltármentési akciója révén kerültek letétként az annak keretében működő levéltárba. 1950-ben a Román Akadémia Kolozsvári Könyvtárába szállították, majd az 1971-es levéltári törvény, illetve annak 1974-es módosítása értelmében kerültek a dokumentumok jelenlegi helyükre, a Kolozs Megyei Állami Levéltárba (Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj). Zsoldos Ildikó elsősorban ebben az iratanyagban végzett alapos kutatómunkája eredményeként állította össze opuszát.

A kizárólag leveleket tartalmazó forráskiadvány bevezető tanulmányának – melyben a szerző Vécsey József (1829-1902) családtörténetét mutatja be – primer forrásbázisát a családi archívumban fellelhető korrespondencia, naplók, gazdasági iratok, végrendeletek, nekrológok, iskolai értesítők és egyéb dokumentumok alkotják. A munka nagy érdeme a történelmi ív megrajzolása, amelynek korszakhatárai 1848 és 1944 közé tehetőek. Ez a közel száz esztendő a magyar történelem sorsdöntő, napjainkra is kiható időszaka. Így a család történetének főbb állomásait össze lehet vetni Magyarország történetének máig kiható eseményeivel. A Habsburg-házhoz sok szállal kapcsolódó Vécsey József az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeiben nem vállalt szerepet, viszont az osztrák haditengerészet tiszthelyetteseként, majd tisztjeként részt vett Velence ostromában. Politikai pályáját a Felirati Párt elképzelései motiválták, míg magánéletét Dessewffy Blanka grófnővel (az újkonzervatív Dessewffy Emil lányával) kötött